

Roger Fjellström

Moraliska partiklar (tjocka eller tunna), finns dom?

1. KRITIK AV SUBSUMERINGS-PARADIGMET

Säg att du talar sanning i en situation. Det menar du säkert utgör ett moraliskt skäl till att du handlar rätt i situationen. Förklaringen skulle för de flesta av oss ges av en sats som formulerar en förmodat giltig etisk princip, enligt vilken man bör tala sanning. Förklaringsmönstret är att en enskild handlings moraliska riktighet är en logisk konsekvens av en etisk principutsaga, tillsammans med beskrivningen av handlingen. Den här modellen för etisk förklaring har en parallell i den naturvetenskapliga s.k. deduktivt-nomologiska förklaringsmodellen.

Etisk förklaring skulle alltså bestå i att en handling inordnas, eller *subsumeras*, under en giltig etisk principutsaga. Förutsägelser av handlingars etiska kvaliteter har enligt denna tanke samma principberoende struktur. Subsummeringstanken, med förutsättningen att det finns principer som giltiga etiska utsagor artikulerar, har varit ett tongivande paradigm i moralfilosofin efter naturvetenskapens genombrott, och återfinns exempelvis hos filosofer som Kant, Hume och Mill.

Under de senaste decennierna har subsumeringsparadigmet kritiserats av flera ledande moralfilosofer, framför allt Alasdair McIntyre, John McDowell, David Wiggins, Jonathan Dancy och Martha Nussbaum. Gemensamt för dem är ambitionen att återuppliva den aristoteliska, dygde-etiska traditionen. Det naturvetenskapligt inspirerade subsumeringsparadigmet har de sett som lierat med platonism. Medan Platon skulle tro på universella, evigt giltiga etiska principer, skulle Aristoteles mena att etik utgörs av människokonstruerade handlingsregler som saknar nödvändighet och universalitet, regler med karaktär av tumregler. Vad som är rätt respektive orätt fastställs enligt honom i sista hand av en praktiskt vis person i enskilda situationer. Dessa förmodat aristoteliska tankar sammanfaller i stort med vad som i modern debatt betecknats som *etisk partikularism*, i motsats till subsumeringsparadigmets etiska universalism eller generalism (jag använder härnäst bara den senare termen).

I Sverige har den etiska partikularismen nyligen utmejslats och försvarats i en tät, kunnig och skarpsinnig avhandling av Ulrik Kihlbom,

Ethical Partikularism. An Essay on Moral Reasons. Min förhandsinställning till den etiska partikularismen var positiv när jag började läsa avhandlingen, eftersom jag är skeptisk till naturvetenskap som förebild för etiken. Men en genomgång av Kihlboms analys och omsorgsfulla positionering har fått mig att se dess omöjlighet.

2. GRUNDANDE, ULTIMATA OCH AVGÖRANDE MORALISKA SKÄL

Låt mig börja med att utveckla det inledande exemplet för att försöka ringa in vad som närmare bestämt skiljer partikularister från generalister. I fokus står frågan vad moraliska skäl är. Kihlbom är inriktad på det han kallar *grundande moraliska skäl*, vilket är icke-moraliska drag, eller instanser av icke-moraliska egenskaper, i kraft av vilka ('in virtue of which') något moraliskt drag uppträder (uttrycket 'moraliska skäl' avser i fortsättningen detta). Mönstret är det här:

En viss verbal handling, H, i en situation, S, har den icke-moraliska egenskapen att vara sanningssägande, vilket är ett *moraliskt skäl* för att H i S har den moraliska egenskapen riktighet.

Enligt såväl partikularisten som generalisten kan satser av detta mönster vara sanna. Deras sanning förklaras enligt partikularisten emellertid inte med hänvisning till någon etisk princip, så som den gör enligt generalisten. För partikularisten är etiska sanningar i någon mening *partikulära* och kan därtill endast inses i situationen. Moraliska skäl sägs därför ha en icke-principiell struktur.

Som Kihlbom betonar har vi partikularistiska intuitioner. Att tala sanning förefaller exempelvis i en situation vara skäl för att handlingen är rätt, men i en annan situation vara skäl för att den är orätt eller moraliskt neutral. Sammanhanget verkar vara det som ger sanningssägande dess moraliska färg, eller *moraliska valens*. Och just så är det enligt partikularisten. Det finns enligt denne ingen etisk princip som gör att man kan förklara eller förutsäga den moraliska valens som tillkommer icke-moraliska egenskaper i olika situationer.

Detta är åtminstone Kihlboms tanke. Dancy, för sin del, håller öppet för möjligheten att några icke-moraliska egenskaper har samma moraliska valens i alla situationer, exempelvis att tillfoga oskyldiga skada mot deras vilja tenderar enligt honom att alltid vara orätt. Han accepterar att det kan finnas vissa etiska principer av *ceteris paribus*-typ (mer om detta nedan). Kihlbom menar att exemplet illustrerar, inte en etisk princip, utan en tillfällig generalisering.

Även om Kihlbom har rätt i detta skulle emellertid etiken inte slippa etiska principer. Det blir tydligt genom den kritik av partikularismen

som Roger Crisp anför (2000), och som bygger på en distinktion mellan icke-ultimata och ultimata moraliska skäl. För att åskådliggöra denna fortsätter jag att använda mitt exempel med sanningssägande, medan Crisp använder ett exempel med lögn. Att en viss handling, H, i en situation, S, utgör sanningssägande är visserligen ofta ett moraliskt skäl för att H i S är rätt, men skälet har enligt Crisp låg status, det är ett *icke-ultimat* skäl. Det beror, om jag förstår honom rätt, på att skälet bara är ett inledande steg i det etiska sammanhanget och typiskt har sin bas i en etisk generalisering som inte är lagmässig (så som den är i en etisk princip) utan tillfällig. Det finns nämligen ett par led mellan sanningssägandet och den moraliska riktigheten, menar Crisp: att sanningssägandet ger moraliskt skäl för handlingens ärlighet, vilket i sin tur ger moraliskt skäl för handlingens dygdighet – och dygdigt bör vi handla. De senare moraliska skälen betecknar Crisp som *ultimata*, eftersom de utgör slutsteg i det etiska sammanhanget och har sin bas i etiska principer. En analys kan se ut så här:

1. Att en viss handling, H, i en situation, S, har den icke-moraliska egenskapen att vara sanningssägande, ger ett *icke-ultimat* moraliskt skäl för att H i S har den moraliska egenskapen ärlighet.
2. Att en viss handling, H, i en situation, S, utmärks av den moraliska egenskapen ärlighet, ger ett *ultimat* moraliskt skäl för att H i S har den moraliska egenskapen att vara en dygdig handling.
3. Att en viss handling, H, i en situation, S, utmärks av den moraliska egenskapen dygdighet, ger ett *ultimat* moraliskt skäl för att H i S har den moraliska egenskapen att vara rätt.

Av detta följer, enligt Crisp, dock inte detta:

4. Att en viss handling, H, i en situation, S, utmärks av den moraliska egenskapen riktighet, ger ett *avgörande* moraliskt skäl för att H i S har den moraliska egenskapen att vara det som är absolut (allt sammantaget) rätt eller absolut (allt sammantaget) bör göras.

Enligt generalisten Crisp finns ingen princip för avgörande moraliska skäl. Han tror att de flesta generalister skulle instämma i detta. Kihlbom är enig i detta (2002:33). I fråga om avgörande moraliska skäl sammanfaller huvudsakligen generalisters syn med partikularisters.

Skillnaden mellan generalister och partikularister hotar att smälta bort när man tittar på 2 och 3 ovan. De flesta partikularister skulle nämligen, liksom de flesta generalister, acceptera båda typerna av utsagor. Såväl Dancy som Kihlbom menar att s.k. tjocka moraliska egenskaper som vi

har i 2 och 3 – ärlighet, dygdig handling – bevarar sin moraliska valens i alla situationer där de förekommer. Det beror på att en *tjock moralisk egenskap* är sammansatt av såväl en icke-värderande/normativ som en värderande/normativ komponent. (En *tunn moralisk egenskap*, däremot, saknar icke-värderande/normativ komponent.) Medan Dancy förstår detta förhållande så att det finns tjocka etiska principer, menar Kihlbom det bara ser ut så.

3. TJOCKA MORALISKA PARTIKLAR

Enligt Kihlbom finns tjocka moraliska egenskaper i världen. När dessa tillkommer individer kan man tala om tjocka moraliska fakta, eller *tjocka moraliska partiklar*, för att anknyta till beteckningen ”partikularism”. Sådana partiklar är exempelvis förekommande fall av grymhet och orättvisa, liksom av vänlighet och rättvisa. I alla sina partiklar har de tjocka moraliska egenskaperna en given moralisk tendens, enligt Kihlbom (2002:38). Att en handling är orättvis kommer *alltid* att minska handlingens värde, skriver han (2002:25). Detta menar han är en nödvändig sanning, fast en trivial sådan, eftersom den gäller av begreppslig nödvändighet (2002:38).

Det är en poäng som inte är riktigt konsistent med Kihlboms framställning i övrigt, eftersom han konstruerar frågan om etiska principers existens till att vara ontologisk, dvs. den handlar inte om vår psykologi eller våra argument utan om hur saker och ting *är*. En sådan konstruktion är antagligen befogad, för om man i stället skulle uppfatta frågan att handla om kopplingar mellan icke-moraliska och moraliska begrepp i naturliga språk, då kanske det inte finns några etiska generalister, som Joseph Raz påpekar i en artikel (2000).

Om man därför ontologiserar Kihlboms poäng, blir den väl den allmänna tanken att vissa egenskaper är oundgängliga eller nödvändiga inslag i mer komplexa egenskaper, att exempelvis moralisk oriktighet *nödvändigt ingår* i den komplexa egenskapen orättvisa (är en essentiell egenskap i rättvisa, kunde vi säga). Hur ska man annars förstå påståendet att orättvisa *alltid* minskar en handling moraliska värde? Det betyder i min terminologi att en tjock moralisk partikel nödvändiggör en tunn moralisk partikel.

Ett sådant samband är inte trivialt. Om sambandet var rent begreppsligt, vore det trivialt genom att utgöra en informationslös analytisk sanning (en utsaga som är sann i kraft av hur de ingående termerna definieras). Men egenskapskomplex är inte uppenbara för oss, vi vet inte alltid vad de närmare består av. Om man tar utsagor av typ 2 och 3 till att avse ontologiska förhållanden, så uttalar de informativa etiska hypoteser

om nödvändiga samband, vilka kan jämföras med hypotesen att vatten nödvändigt innehåller väte och syre. I utsagor av typ 2 gäller det samband mellan olika tjocka moraliska egenskaper, i utsagor av typ 3 gäller det samband mellan tjocka moraliska egenskaper och tunna dito. Eftersom tjocka moraliska egenskaper får antas essentiellt inrymma sina icke-moraliska egenskaper på samma sätt som de essentiellt inrymmer sina tunna moraliska egenskaper, medför deras existens att det även finns ett nödvändigt samband mellan tjocka moraliska egenskaper och icke-moraliska egenskaper. Av detta tycks följa ett nödvändigt samband mellan de tjocka moraliska egenskapernas icke-moraliska egenskaper och deras tunna moraliska egenskaper, dvs. etiska principer i Kihlboms mening. Tror man att tjocka moraliska partiklar finns, så upplöses alltså den etiska partikularismen i etiska principer.

Man kan också komma fram till detta från ett annat håll. Enligt Kihlbom finns ju inga etiska principer, inte ens sådana som kvalificeras med en *ceteris paribus*-klausul. Sådana uppfattar Kihlbom (i likhet med Dancy) som etiska principer vilka endast uttalar att vissa icke-moraliska egenskaper har en *universell tendens* att vara rätt. Samtidigt som han avvisar existensen av detta slags etiska principer säger han att det finns något liknande, som han kallar *moraliska kanon*. Moraliska kanon karaktäriseras som sanna men logiskt-semantiskt sett tillfälliga moraliska generaliseringar. Likväl är de "utsagor som specificerar ett icke-moraliskt drag som *typiskt* gör att ett moraliskt drag är fallet" (2002:37; min kurs.). Det icke-moraliska draget, menar han, utgör ett moraliskt skäl för det moraliska draget.¹ En moralisk kanon säger exempelvis i fråga om grymhet vilka icke-moraliska drag som är sådana att "dessa handlingar typiskt görs grymma av det skälet" (ibid.).

Fyra saker bör noteras. Den ena är att Kihlbom övergår från att tala ontologi till att tala språk (vilket Kihlbom förutsätter inte är samma sak) när han diskuterar begreppsliga specificeringar. Det borde vara problematiskt, eftersom han menar att det är instanser av egenskaper som utgör moraliska skäl. Om våra språkliga generaliseringar ger skäl är de vad Kihlbom kallar *rättfärdigande skäl* ("justifying reason"), vilka han skiljer från grundande skäl (2002:14). Om rättfärdigande skäl lyckas rättfärdiga kan det vara därför att de artikulerar att instanser av icke-moraliska egenskaper faktiskt utgör (grundande) moraliska skäl, och då spelar generaliseringens språkliga form ingen roll.

Den andra saken är att Kihlboms exempel på moralisk kanon inte

¹ Formuleringen "gör att ett moraliskt drag är fallet" sammanfaller med hur Kihlbom i samma avsnitt beskriver grundande moraliska skäl, nämligen "drag i kraft av vilka [in virtue of which] ett moraliskt drag förekommer").

gärna kan exemplifiera moraliska skäl, eftersom sådana för honom är en relation mellan helhetliga partikulära förekomster, inte mellan enstaka egenskaper eller typer (mer om detta i nästa avsnitt). Den tredje saken är att exemplet inte illustrerar samband mellan icke-moraliska och moraliska egenskaper, eller om det nu är begrepp, utan samband mellan olika moraliska egenskaper/begrepp. Exemplet lyder: "Det är grymt att avsiktligt orsaka lidande för *oskyldiga varelser* för ens nöjes skull" (ibid.; min kurs.). Detta exempel sammanfaller i stort med vad Dancy anför som exempel på en möjlig moralisk princip: att avsiktligt tillfoga någon "oförtjänt smärta" utgör "samma slags skäl var helst det uppträder" (2000:131).

Låt oss emellertid ta Kihlbom på hans intention och undersöka den här generaliseringen som en moralisk kanon: "Att avsiktligt orsaka lidande för varelser för ens nöjes skull är typiskt grymt." Då är den fjärde saken att notera att Kihlbom inte ger någon analys av vad *typiskt* här betyder som förmår skilja det moraliskt kanon-typiska från den universella tendensen i etiska principer av *ceteris paribus*-typ. Om det endast skulle vara fråga om statistisk frekvens, så indikerar generaliseringen knappast grundande skäl. Om det i stället handlar om en inneboende moralisk riktning, eller dragning, som förekommer av vissa icke-moraliska egenskaper har (Kihlbom beskriver icke-moraliska drags moraliska valens som "the moral direction it pulls in a certain situation", se 2002:23), så tycks generaliseringen kunna indikera grundande skäl. Men finns det typiska moraliska valenser i världen, så utgör de rimligen etiska principer av *ceteris paribus*-typ.

Kihlboms partikularism tycks alltså inte klara sig utan etiska principer. Han är i gott sällskap och inte bara med Dancy. Som T. H. Irwin övertygande visat (2000) omfattar även den förmodade partikularisten Aristoteles tanken på etiska principer av *ceteris paribus*-typ. Vad som återstår för partikularisterna tycks bara bli tesen att avgörande moraliska skäl inte har en principberoende struktur – men den tesen delar de, som vi såg, med de flesta generalister. Fast Dancy och Kihlbom har därutöver en speciell teori om hur avgörande moraliska skäl är.

Viktiga frågor för partikularisten att besvara är dessa: Vad slags existens har moraliska tendenser, tjocka och tunna moraliska partiklar? Hur kan vi förklara deras existens? Med Aristoteles essentialistiska metafysik är det förståeligt, eftersom gränsen mellan "är" och "bör" är upplöst och dessa kvaliteter i verklighetens grund är gjutna i ett stycke. På den här punkten är Aristoteles överens med Platon, även om de skiljer sig i metafysisk detalj. När Kihlbom tror på existensen av moraliska partiklar och inneboende moraliska tendenser är han kanske inte så långt från Platon som han vill tro.

Man bör skilja mellan två typer av existens- eller konstitutionsfrågor. Den ena är i kraft av vilka (ofta icke-moraliska) egenskaper exempelvis en handling har en viss moralisk egenskap, är rätt, säg. Eftersom etiska principer ofta tänks ge svaret, vill jag kalla den här frågan och dess svar för *etisk*. Den andra frågan är i kraft av vem eller vad moraliska partiklar eller etiska principer överhuvudtaget finns i världen. Jag vill kalla den frågan och dess svar för *metaetisk*. Kihlbom har teorier av båda slagen. Hans teori av det förra slaget avser något han kallar resultans mellan moraliska skäl och moraliska egenskaper, hans teori av det senare slaget avser de moraliska skälens responsberoende. Tyvärr går de inte riktigt ihop.

4. TUNNA MORALISKA PARTIKLAR

Ofta har filosofer tänkt att relationen mellan icke-moraliska egenskaper och tunna moraliska egenskaper är en relation av superveniens, vilket innebär att de förra utgör en tillräcklig men inte nödvändig grund för de senare. Dancy har en teori om resultans som gör relationen ifråga starkare, och Kihlbom ansluter sig till den. Den gäller karaktären av de tunna etiska egenskaperna och deras förekomster, vilka man kan kalla tunna moraliska fakta eller *tunna moraliska partiklar*; jag tror att Kihlbom ofta använder uttrycket "drag" ("feature") för fakta, eller partikel.

Resultans är en relation mellan ett moraliskt skäl och något tunt moraliskt drag, som att en handling är rätt eller orätt. Trots att grundande skäl ibland sägs handla om egenskaper är inte resultans en relation mellan typer ("types") utan mellan *förekomster* ("tokens"). Detta är viktigt för partikularisten, för om resultans rådde mellan typer skulle vi ha etiska principer. Resultans är vidare en relation som innebär att det tunna moraliska draget existerar "på grund av", "därför att" etc. ett annat drag som normalt är icke-moraliskt. Det förra kallas resulterande drag, det senare resultansbas. Resultans är dock inte en kausal relation. Den sägs vara *konstitutiv*, vilket sammanhänger med att den råder mellan ett moraliskt skäl och det moraliska drag som det grundar.

Slutligen, resultans är en *identitetsrelation*. Kihlbom skriver att identitet råder mellan "en uppsättning partikulära instanser av vissa egenskaper, resultansbasen, och de partikulära resultansdragen å andra sidan" (2002: 26). Jag uppfattar därför resultansteorin som en ontologisk teori om etisk naturalism. När vi säger att en icke-moralisk egenskap är ett moraliskt skäl bör vi alltså enligt Dancy och Kihlbom syfta på en relation av identitet mellan icke-moraliska och tunna moraliska partiklar, i min terminologi.

Jag förstår inte riktigt det här. Det vore bra med en uttrycklig definition eller i alla fall noggrannare beskrivning och förklaring av resultans. Men det ges inte. Dancy, för sin del, menar att resultans (till skillnad

från superveniens) *inte kan* definieras – man kan bara göra en gest i dess riktning. Ändå menar Dancy att såväl resultans som superveniens utgör ”ett genomgående drag i vårt begreppsliga schema, liksom i vilket som helst annat sådant” (1993:77). Resultans av det här slaget, skriver han också, är ”ett endemiskt drag i vårt begreppsschema” (1993:83). Den distinktion mellan typer och förekomster som Dancy opererar med är likaså hämtad från språkets värld, där typer svarar mot allmänbegrepp som avser klasser av objekt och förekomster svarar mot begrepp för en instans eller medlem av klassen.

Eftersom Kihlbom vill hålla sig till det ontologiska borde han inte utan vidare ta över Dancys resultansteori. Men låt oss bortse från det. Dancys tal om att göra en *gest* i riktning av en resultans antyder att han trots allt tänker på partiklar snarare än begrepp om dessa. Vad är det i så fall som man gör en gest mot? I resultans handlar det inte om förekomster av enstaka egenskaper, utan om förekomster av *helheter* av egenskaper, inklusive ”relationella drag”, dvs. hur ett enstaka drag är länkat till andra drag i situationen. Dancy beskriver sig som holist i teorin om moraliska skäl; en helhet kallar han för ”formen” (”the shape”) av de relevanta faktorerna (Kihlbom 2002:27).

Tanken att resultans är en identitet i helhetliga förekomster haltar. Alltid när exempel ges på moraliska skäl hos Dancy och Kihlbom så nämns handlingar av en viss, enstaka typ, som att ljuga eller tala sanning. Det antyder samband mellan typer, dvs. etiska principer. Talar man om typ och förekomst finns ju antagandet att *samma* egenskap som typen utgör finns hos de individer som bär upp dess förekomst. Hur skulle det kunna råda identitet mellan förekomster av icke-moraliska och moraliska egenskaper om det inte kan göra det mellan själva de egenskaper som instansieras?

När jag försöker förstå resultansteorin föresvävar mig två tolkningar. Den ena tolkningen innebär att en förekomst uppfattas som en typ knuten till en identifierad person och/eller en tid-rumslig position, men utan att dessa är bestämda i alla sina egenskaper – de är inte konkreta. Då får vi vad man kan kalla *kvasi-abstrakta* partiklar. Exempel på en icke-moralisk sådan är att jag på lördag åker buss till stan, eller att jag i sommar åker till Gotland. Kvasi-abstrakta partiklar kan ha många specificerade versioner, alla med olika konsekvenser: jag kan vara på många olika sätt på lördag liksom i sommar och såväl bussresan som resan till Gotland kan göras på flera sätt. Kvasi-abstrakta partiklar är något begreppsligt som vi använder oss av när vi överväger vad vi ska göra i framtiden – vad de kan ha för ontologisk motsvarighet är svårt att säga. Dancys tal om resultans som endemiskt i vårt begreppsschema talar för den här tolkningen, men Kihlboms ontologiska fokus talar emot den.

Den andra tolkningen är att typen/egenskapen i en förekomst tänks knuten till en konkret individ i en konkret tid-rumslig position. Den ingår då i en helhet vars egenskaper är bestämda. Vi får vad man kan kalla *konkreta partiklar*. Dessa har inga versioner, de är vad de är och deras uppträdande har vissa och inte andra konsekvenser. De är inte något begreppsligt, ingår inte i våra överväganden om vad vi ska göra i framtiden. Men är de är något i vars riktning vi kan göra en gest. Dancys gest-tanke och en del av Dancys och Kihlboms resonemang antyder denna tolkning.²

Hur blir det om identitet skulle råda mellan konkreta icke-moraliska och tunna moraliska partiklar? Oöverblickbart och metafysiskt egendomligt. Konkreta partiklar har mänskligt sett ändlöst många egenskaper och relationer till ting i universum. Och det finns ändlöst många partiklar, varav inte två är lika. Om konkreta icke-moraliska partiklar sammanfaller med konkreta tunna moraliska partiklar (vad det nu är) och detta är vad som existerar av moraliska skäl, då försvinner värld och etik in i varandra, blir en svärm av sällsamma på en gång icke-moraliska och moraliska entiteter.

Det är svårt att se vilken funktion etisk teori skulle kunna ha i sammanhanget, mer än att ge en filosofisk gest åt dessa märkliga existenser. Den skulle knappast kunna ge en adekvat etisk förklaring av någon enda instans av en moralisk egenskap. Den förlorar på så vis också en vägledande funktion. Nej, en etisk konkretism kan jag inte se går an.

Det blir nästan lika metafysiskt egendomligt om identitet skulle råda mellan icke-moraliska och tunna moraliska partiklar som är kvasi-abstrakta. Annars finns ett tillräckligt skäl emot den tanken, en variant på en invändning som partikularister brukar anföra mot tron på etiska principer, nämligen att en abstraktion som medger varianter rimligen grundar olika moraliskt värde när instanserna specificeras olika.

Vill man inte hamna i konkretismen, så måste man säga att det inte är en oräknelig mängd av omständigheter som spelar roll i resultansen, utan en viss *begränsad* mängd av egenskaper och relationer. Den uppfattningen rimmar med Dancys och Kihlboms exempel på moraliska skäl, som är idel typer. Etisk partikularism har då åter kollapsat till etisk generalism.

² Kihlbom skriver exempelvis "Vi kan säga att för detta objekt att ha just denna uppsättning drag är vad det är för det att vara ett bord. Andra bord kan naturligtvis konstitueras av instanser av andra egenskaper" (2002:26). Observera glidningen från typen "ett bord" till instanserna "andra bord", vars motsats ju är instansen "just detta bord".

5. DE MORALISKA PARTIKLARNAS RESPONSBEROENDE

Kihlboms andra och metaetiska konstitutionsteori är inspirerad av John McDowell och David Wiggins. Genom den träder människorna in i etiken. Författarna menar nämligen att moraliska skäl, eller moraliska fakta, eller moraliska partiklar, är *responsberoende*, och det som de beror av är responserna hos den som är *moraliskt kompetent*. Som Kihlbom skriver, ”moraliska skäl är de icke-moraliska drag som framträder som moraliskt iögonenfallande för den moraliskt kompetente personen under epistemiskt ideala omständigheter” (2002:66). Av sammanhanget framgår att ”framträder” bör tolkas som ”skulle framträda”.

Jag tycker mig se åtminstone tre sätt att förstå en teori om responsberoende. En tolkning är att sambandet mellan moraliska skäl och moralisk kompetens är *hypotetiskt-empiriskt*, dvs. består i att den som är moraliskt kompetent, när de epistemiska omständigheterna är ideala, faktiskt *skulle upptäcka* det som är moraliska skäl. För att man ska kunna hålla sig med den tolkningen måste det förstås gå att karaktärisera moralisk kompetens och moraliska skäl oberoende av varandra. Det här verkar inte vara Kihlboms tolkning, eftersom för honom moraliska skäl *är* de icke-moraliska drag som framträder som moraliskt iögonenfallande för den moraliskt kompetente personen under epistemiskt ideala omständigheter. Han ger heller ingen karaktäristik av moralisk kompetens och moraliska skäl som är oberoende av varandra.

Den andra tolkningen är att ”moraliska skäl” *definieras* som ”icke-moraliska drag vilka skulle framträda som moraliskt iögonenfallande för den moraliskt kompetente personen under epistemiskt ideala omständigheter”. I så fall går etisk partikularism över från att vara en teori i etisk ontologi till att vara en teori i etisk semantik av normativt slag, vilken i sin tur bygger på en viss etisk psykologi och epistemologi, allt saker Kihlbom säger sig vilja undvika. Och det blir analytiskt sant att moraliska skäl framträder som moraliskt iögonenfallande för den moraliskt kompetente personen under epistemiskt ideala omständigheter. Kihlbom avvisar förstås denna tolkning.

Ett tredje och ontologiskt sätt att förstå teorin är att de icke-moraliska drag som utgör moraliska skäl *essentiellt sammanfaller* med de icke-moraliska drag som skulle vara moraliskt iögonenfallande för den moraliskt kompetente personen under epistemiskt ideala omständigheter. De moraliska skälen är, som Kihlbom skriver, ”essentiellt fenomenologiska kvaliteter”. Den här tolkningen antyds av att relationen beskrivs som en materiell ekvivalens (2002:69). Denna konstitutionsteori betecknar han som ”svag realism” eller ”konstruktivism”. Enligt den beror existensen av moraliska fakta på förekomsten av varelser med de känslor, behov och språkförmågor som vi har, fast de beror inte på några individuella responser (2002:70–71).

Utsagor om samband mellan moraliska skäl och den moraliskt kompetentes reaktioner kan tänkas som icke-analytiska. Svårigheten är hur vi ska *forma våra begrepp* om moraliska skäl och moralisk kompetens utan att hamna i cirkel – att moralisk kompetens definieras som förmåga att upptäcka moraliska skäl och moraliska skäl definieras som det som skulle upptäckas av den som är moraliskt kompetent under ideala villkor. En besläktad svårighet är hur vi ska kunna *veta* att något utgör ett moraliskt skäl utan att veta hur den moraliskt kompetente skulle reagera, och tvärtom. På ingen av dessa punkter har Kihlbom något riktigt svar.

Jag är ändå böjd att goda en värdekonstruktivism av det skisserade slaget. Men den är svår att förena med både etisk generalism och partikularism, särskilt den senare. Det som åstadkommer svårigheten är antagandena att det *finns* etiska principer respektive moraliska partiklar i världen, och att objektiv etisk sanning därmed är möjlig. På den här punkten är en kihlbomsk partikularist faktiskt mer extrem än många generalister, eftersom de skulle tåga medan en kihlbomsk partikularist tror på resultatens ifråga om avgörande moraliska skäl.

Tanken att världen innehåller helt bestämda etiska principer respektive moraliska partiklar kräver en speciell variant av värdekonstruktivism som inte Kihlbom levererar. Det skulle nämligen behöva finnas en *fix* moralisk kompetens och *fixa* epistemiskt ideala omständigheter sådana att närhelst dessa föreligger hos bedömare så uppträder *samma* respons på det som sker i världen, varigenom etiska principer respektive moraliska partiklar konstitueras. Om moralisk kompetens och epistemiskt ideala omständigheter tillåts ha versioner skulle vi kunna få bedömare med olika responser på samma fall, och då upplöses etikens objektivitet.

Det är osannolikt att vi kan konstruera det som krävs. Det ligger i alla händelser långt ifrån Kihlboms ospecificerade varelser med mänskliga känslor, behov och språkförmågor. De senare visar sig för övrigt vid närmare påseende hos Kihlbom bli till kulturellt bestämda individer, vilkas moraliska kompetens är präglad av den livsform de ingår i – en tanke som svårligen undgår värderelativism.

6. CODA

För egen del tror jag att åtminstone ett etiskt axiom som att alla människor har lika värde kan tillmätas objektiv giltighet i kraft av en tänkt ideal bedömares respons (se min artikel 2004) – fast det går inte att bevisa. Har man inte starkare beviskrav kanske ytterligare axiomatiska etiska principer kan sägas existera. Men dessa är inte helt bestämda och otillräckliga för att alla situationer ska vara moraliskt entydiga. När det gäller de slutgiltiga moraliska kvaliteterna tror jag att vi måste överge tron

på det absolut rätta, den absoluta plikten, det absolut goda etc., för att i stället nöja oss med ett relativt brett spektrum av det som är moraliskt *ansvarigt* respektive *oansvarigt*, vilket jag tror kan bestämmas av en mänskligt möjlig moralisk kompetens i termer av en komplex rationalitet i den moraliska beslutsprocessen.

Man kan uttrycka den här tanken med hjälp av en distinktion som varken Kihlbom, Dancy eller Crisp gör, nämligen den mellan etik och moral, där *etik* skulle avse grundläggande norm- och värdeprinciper eller formuleringar och slutledningar av dessa, medan *moral* skulle avse de enskilda individernas övervägda, mer eller mindre ansvariga ställningstaganden och handlingsval i bestämda situationer. Moral är hemorten för en avplatoniserad partikularism, medan etik bevarar en generalism fast med beskuren giltighet.

LITTERATUR

- Crisp, Roger. 2000. "Particularizing Particularism", i Brad Hooker och Margaret Little (red.), *Moral Particularism*. Oxford: Oxford University Press.
- Dancy, Jonathan. 1993. *Moral Reasons*. Oxford: Blackwell.
- Dancy, Jonathan. 2000. "The Particularist's Progress", i Brad Hooker och Margaret Little (red.), *Moral Particularism*.
- Fjellström, Roger. 2004. "Varför människor har lika värde", *Filosofisk tidskrift* nr 2.
- Irwin, T. H. 2000. "Ethics as an Inexact Science: Aristotle's Ambitions for Moral Theory", i Brad Hooker och Margaret Little (red.), *Moral Particularism*.
- Kihlbom, Ulrik. 2002. *Ethical Particularism. An Essay on Moral Reasons*. Stockholm: Stockholm Studies in Philosophy 23.
- Raz, Joseph. 2000. "The Truth in Particularism", i Brad Hooker och Margaret Little (red.), *Moral Particularism*.